

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ СУДИ ПЛЕНУМИНИНГ
Қ А Р О Р И**

05-сонли

2010 йил 14 май

Тошкент шаҳри

**Вакилликка доир фуқаролик процессуал
қонунчилиги нормаларининг судлар томонидан
қўлланилиши тўғрисида**

Фуқаролик ишлари бўйича вакилликка доир қонунчиликни қўллашда суд амалиётида масалалар келиб чиққанлиги муносабати билан ҳамда ушбу қонунчилик нормалари тўғри қўлланилишини таъминлаш мақсадида, «Судлар тўғрисида»ги Қонуннинг 17-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми

Қ А Р О Р Қ И Л А Д И:

1. Судларга тушунтирилсинки, фуқаролик процессида вакиллик институти фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 44, 116-моддаларида мустаҳкамланган суд орқали ҳимояланиш ва малакали юридик ёрдам олиш каби конституциявий ҳуқуқлари амалга оширилишини таъминлашга хизмат қилади.

Судда вакиллик тарафлар, учинчи шахслар, аризачилар субъектив ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонун билан қўриқланадиган манфаатлари ҳимоясининг процессуал кафолати вазифасини бажаришга қаратилган.

2. Қонун мазмунига кўра, суддаги вакил – ишонч билдирувчи шахс номидан ва унинг манфаатлари учун берилган ваколат доирасида процессуал ҳаракатлар содир этадиган ҳамда ҳуқуқларини амалга оширишда унга ёрдам берадиган жисмоний шахсдир.

3. Фуқаролик процессуал кодексининг 50-моддасига мувофиқ юридик шахсларга тегишли ишларни ҳар доим уларнинг раҳбарлари ёки вакиллари юритадилар, фуқаролар эса, ўз ишларини судда шахсан ёки вакил орқали юритишлари мумкин. Бунда фуқаронинг шахсан иштироки уни мазкур иш бўйича вакилга эга бўлиш ҳуқуқидан маҳрум этмайди.

4. Судлар шуни назарда тутишлари лозимки, қонун фуқаролик ишлари бўйича судда вакилликни икки турга ажратади – қонуний, яъни мажбурий вакиллик (ФПК 51-моддаси) ва шартнома бўйича, яъни ихтиёрий вакиллик (ФПК 52-моддаси).

Қонуний вакиллик белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз, муомала лаёқати чекланган, бедарак йўқолган деб топилган ёки ўлган деб эълон қилинган шахслар ҳуқуқлари ва қонун билан кўриқланадиган манфаатларига дахлдор фуқаролик ишларини судда кўришда мажбурийдир. Қонуний вакиллик келиб чиқиши учун ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоя қилинаётган шахс розилиги талаб этилмайди.

Судда вакиллик бошқа барча ҳолларда шартномага асосланган бўлади ва фақат ишонч билдирувчининг бунга хоҳиши мавжуд бўлганда юзага келади.

5. Судда қонуний вакил сифатида ота-оналар, васийлар, ҳомийлар ва ФПК 51-моддасида кўрсатилган бошқа шахслар иштирок этади.

Судда шартнома бўйича (ихтиёрий) вакил сифатида қуйидагилар иштирок этишлари мумкин:

1) адвокатлар, яъни қонунда белгиланган тартибда адвокатлик мақомини олган шахслар;

2) тўғри ва ён шажара бўйича қариндошлар, шунингдек, эр (хотин) ёки унинг қариндошлари;

3) юридик шахсларнинг ходимлари – мазкур юридик шахслар ишлари бўйича;

4) нотижорат ташкилотлар ваколатли вакиллари – мазкур ташкилотлар аъзоларининг ишлари бўйича;

5) қонунга биноан бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш ҳуқуқи берилган нотижорат ташкилотлар ваколатли вакиллари;

6) иштирокчилардан бири бошқа иштирокчиларнинг топшириғи бўйича;

7) жисмоний шахслар вакили сифатида суд томонидан ишда қатнашишга рухсат берилган бошқа шахслар, башарти улар вакил сифатида судда касб тариқасида (ҳақ эвазига ёки ҳақ олмай) фаолият олиб боришмаса.

Қонуний вакиллар ҳам, шартнома бўйича вакиллар ҳам вояга етган ва муомалага лаёқатли бўлишлари керак.

6. Ишонч билдирувчига қариндош шахслар доирасини аниқлашда суд ФПК 52-моддаси иккинчи қисмининг 2-банди ва Оила кодексининг 57, 58-моддаларига амал қилиши лозим бўлиб, уларга кўра қуйидагилар қариндошлар ҳисобланади:

ота-она, болалар, неваралар, бобо, буви, эваралар, катта бобо, катта буви;

ака-ука, опа-сингиллар, уларнинг болалари, ота-онанинг ака-ука, опа-сингиллари, уларнинг болалари, бобо, бувиларнинг ака-ука, опа-сингиллари, уларнинг болалари ва ҳ.к.;

ўғай ака-ука, опа-сингиллар.

7. Юридик шахс ходими деганда, мазкур ташкилотда меҳнат шартномаси (контракт)га асосан ишлаётган шахс тушунилади.

8. Судда нотижорат ташкилотлар ваколатли вакиллари сифатида мазкур нотижорат ташкилотларда меҳнат шартномаси (контракт)га асосан ишлаётган ва унинг штатида турган шахслар бўлиши мумкин.

Судда вакил сифатида, шунингдек, нотижорат ташкилотларнинг ваколатли вакиллари ҳам иштирок этишлари мумкин, башарти бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш вазифаси мазкур ташкилотларга бевосита қонунга биноан берилган бўлса (масалан, «Ўзбекистон Республикасининг савдо-саноат палатаси тўғрисида»ги Қонуннинг 4-моддаси, «Қасаба уюшмалари, уларнинг ҳуқуқлари ва фаолиятининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуннинг 11-моддаси ва бошқалар).

9. Давлат ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш вазифаси юклатилган давлат органлари судда нотижорат ташкилот вакили сифатида эмас, балки процесснинг бошқа иштирокчиси – давлат бошқарув органлари сифатида қатнашадилар (ФПК 48, 49-моддалари).

10. Фуқаролик процессуал кодексининг 41-моддасига кўра, процессда бир неча даъвогар ёки жавобгар, шунингдек, учинчи шахслар қатнашганда, вакиллик бошқа иштирокчилар топшириғига биноан шерик иштирокчилардан бири томонидан, ба-

шарти улардан ҳеч бирининг манфаатлари бир-бирига зид бўлма-са, амалга оширилиши мумкин.

11. Вакилларнинг ишга киришиши масаласи судья томонидан ишни судда кўришга тайёрлаш пайтида ҳал этилиб, бу ҳақда ФПК 160-моддасига мувофиқ чиқарилган ажримда кўрсатилди. Агар вакилни ишга киритиш тўғрисидаги илтимоснома суд мажлисида билдирилган бўлса, масала ишда қатнашувчи бошқа шахслар фикри эшитилгандан сўнг баённомада қайд этиладиган ажрим чиқариш йўли билан ҳал этилади.

Шахсни судда вакил сифатида қатнашишига ижозат бериш (қатнашишини рад этиш) тўғрисидаги ажрим устидан, у ишнинг кейинги ҳаракатланишига тўсқинлик қилмаганлиги сабабли, апелляция (кассация) шикоятдан алоҳида тарзда шикоят қилиш мумкин эмас.

12. Қонуний вакиллар ишга киришиши учун ҳуқуқ берувчи ҳужжатлар жумласига қўйидагилар киради:

боланинг тегишли ота-онадан пайдо бўлганлиги, болалик-ка олинганлик фактларини тасдиқловчи ҳужжатлар;

васий ёки ҳомийни, мерос мулкани асровчини тайинлаш тўғрисида қарорлар.

13. Шартнома бўйича (ихтиёрий) вакиллар ишга киришиши учун ҳуқуқ берувчи ҳужжатлар ФПК 53-моддасига мувофиқ берилган ишончномалар ҳисобланади, адвокатлар, юридик шахс раҳбари, шунингдек, ишонч билдирувчи суд мажлисида берган аризага (оғзаки ёки ёзма) биноан шартнома бўйича вакил сифатида ишда қатнашиши учун ФПК 53-моддаси учинчи қисмига мувофиқ ижозат берилган жисмоний шахснинг қариндошлари ва бошқа вакиллари бундан мустасно.

Шартнома бўйича айрим вакиллар ишга киришишига ижозат берилиши учун қонун судга, ишончномадан ташқари, яна бошқа ҳужжатлар тақдим этилишини талаб қилади, жумладан:

ишонч билдирувчининг қариндошлари учун – ишонч билдирувчи ва вакил орасида қариндошлик алоқаларини тасдиқловчи ҳужжатлар;

юридик шахснинг раҳбари учун – унинг мансаб мавқеини тасдиқловчи ҳужжат.

Адвокат ишга киришиши учун адвокатлик гувоҳномаси ва адвокатлар тузилмаси томонидан берилган ордер тақдим этилиши кифоя бўлиб, у адвокатга юридик ёрдам сўраб мурожаат

этган шахс манфаатларини судда ҳимоя қилиш ҳуқуқини (ФПК 54-моддаси иккинчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқлардан ташқари) беради.

14. Судларга тушунтирилсинки, ишга киришиш учун ҳуқуқ берувчи ҳужжатлар шартнома бўйича вакилларга процесс иштирокчисининг фақат умумий ҳуқуқларини (ФПК 34-моддаси) бериб, уларга қуйидагилар киради:

иш материаллари билан танишиш ҳуқуқи;

иш материалларидан кўчирмалар олиш ҳуқуқи;

нусхалар кўчириш ҳуқуқи;

процесс иштирокчиларига раддия бериш тўғрисида арз қилиш ҳуқуқи;

далиллар тақдим этиш ҳуқуқи;

далилларни текширишда иштирок этиш ҳуқуқи;

ишда иштирок этувчи шахсларга, гувоҳларга, экспертларга саволлар бериш ҳуқуқи;

илтимосномалар тақдим этиш ҳуқуқи, шу жумладан, далиллар талаб қилиб олиш тўғрисида;

ишни судда кўриш давомида келиб чиқадиган барча масалалар бўйича важлар келтириш ва мулоҳазасини билдириш ҳуқуқи;

ишда иштирок этувчи шахслар илтимосномалари, важлари ва мулоҳазасига қарши эътироз билдириш ҳуқуқи ва ҳоказолар.

Процессуал қонун ишга киришиш учун ҳуқуқ берувчи ҳужжатларда мазкур ҳуқуқлар батафсил кўрсатилишини талаб этмайди.

15. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, айрим процессуал ҳаракатларни содир этиш учун қонун махсус ваколатлар мавжуд бўлишини талаб этиб, шартнома бўйича вакил, шу жумладан, адвокат ва ишга суд мажлисида ишонч билдирувчининг аризасига биноан киришган шахс ҳам бу ҳаракатларни фақат улардан ҳар бири қонунга мувофиқ расмийлаштирилган ишончномада қайд этилган ҳолдагина содир этишга ҳақлидир. ФПК 54-моддасига кўра, бундай ҳуқуқлар жумласига қуйидагилар киради:

даъво талабларидан бутунлай ёки қисман воз кечиш;

даъво асоси ёки предметини ўзгартириш;

даъво миқдорини кўпайтириш ёки камайтириш;

даъвогар талабларини тан олиш;

келишув битими тузиш;
ваколатларни бошқа шахсга ўтказиш (бошқа шахсга ишониб топшириш);
суднинг ҳал қилув қарори (ажрими) устидан шикоят бериш;
ижро варақасини ундирувга қаратиш;
ундирилган мол-мулк ёки пулни олиш.

Фаолияти устав билан тартибга солинадиган юридик шахслар раҳбарлари учун ҳам махсус ваколатлари борлиги тўғрисида ҳужжат тақдим этиши талаб этилади, башарти уставда тегишли ҳуқуқларни амалга ошириш корпоратив бошқарув органлари (умумий йиғилиш ёки бошқарув) ваколатига тегишли бўлса.

Шуни назарда тутиш лозимки, қонуний вакиллар, шартнома бўйича вакиллардан фарқли равишда, ФПК 54-моддасида кўрсатилган барча процессуал ҳаракатларни махсус ваколат олмаган ҳолда мустақил содир этишга ҳақлидирлар.

16. Фуқаролик ишлари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси Олий суди, вилоят ва унга тенглаштирилган судлар фуқаролик ишлари бўйича вакилликка доир қонунчиликни қўллаш бўйича суд амалиётини мунтазам ўрганиб боришлари ва натижаси бўйича мазкур ҳуқуқий институт тўғри қўлланилиши юзасидан тегишли чоралар кўришлари лозим.

17. Мазкур қарор қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2003 йил 19 декабрдаги 19-сонли «Фуқаролик процессуал қонун ҳужжатлари айрим нормаларининг судлар томонидан қўлланилиши ҳақида»ги қарорининг 13-банди ўз кучини йўқотган деб ҳисоблансин.

Олий суд раиси

Б. Мустафаев

**Пленум котиби,
Олий суд судьяси**

В. Назаров